

ההתנגשות

הקוץ הממריץ

במלחמת תש"ח ניצחה ישראל הודות ליכולתה להעביר את חיליה המצטיים מחזית לחזית, למגר כל צבא ערבי בנפרד, בזה אחר זה. גבורת החייל העברי ופילוג העולם הערבי היו שני רגלי הנצחון.

שבעת-ינצחון ניגשה ישראל לקליטת העליה, שכחה את הבעיה הערבית שנראתה כפתורה. אולם הקמת המדינה לא שינתה דבר ביחסי שתי התנועות הלאומיות.

להיפך, עצם קיומה של ישראל הפך לגורם ממריץ עליון ללאומיות הערבית. חרפת המפלה גרמה לתסיסה גוברת והולכת. אמונתו של כל ערבי, כי ישראל תתפשט בכוח הנשק ברגע שתהיה מסוגלת לכך, כדי לקלוט עולים נוספים, דירבנה את חשבון-הנפש. בבגדאד, בכיירות, בחלב ובאלכ' סנדריה שאל הערבי את עצמו: מה גרם למפלה?

התשובה היתה גלויה גם לעינו. היא קבעה מראש את שאיפות התנועה הלאומית המודרנית בכל ארצות ערב: השאיפה לסילוק הזרים, השאיפה לאיחוד עמי ערב במסגרת פוליטית אחת, השאיפה להפיכת המשטר החברתי המפגרי. כשאיפה רביעית, נוספה השואה לישראל.

בראש התנועה צעד הנוער המשכיל או המשכיל-למחצה, שהוא המעמד המהפכני היחיד בחברה הערבית. ובראש הנוער צעד אותו חלק שלבש מדים, שהיה מאורגן במסגרת מיבצעית ושנשא את הנשק. הצבא הפך חלוץ המהפכה.

צלבנים וקאוכים

שתי דרכים היו פתוחות בפני אבות הציונות, כאשר החליטו להקים בית לאומי יהודי בארץ-ישראל. הם יכלו להופיע במרחב ככובש אירופי חדש, ציג הגזע הלבן מול הילידים. כך עשו הצלבנים בארץ-ישראל, והכובש שים האנגלו-סאכסים בצפון-אמריקה.

הם יכלו להופיע כעם אסיאתי החוזר למולדתו, שותף טבעי לשאיפותיהם של שאר עמי בני-ינם, מנהיג טבעי במלחמתם נגד השיעבוד האירופי. כך יכלו למנוע את ההתנגשות הרת-האסון של שתי הרכבות הלאומיות, שיכלו להיפגש בתחנה אחת ולהמשיך בדרך יחדיו, ברכבת מוגדלת אחת, לשיחרורו, איחודו ופיתוחו של המרחב המשותף. הצמרת הציונית לא בחרה אף באחת משתי הדרכים, מפני

אסונה ההיסטורית של הציונות היה שעשתה את חשב' בני מורח ומרכז אירופה, התכנסה כדי לזווג את שיבת פורזי היהדות למורח-התיכון. הם לא התענינו לחלוטין במה שנעשה במורח התיכון, תושביו ומציאותו הגיאוגרפית. תיאודור הרצל עצמו לא הזכיר את הערבים אף במלה אחת בספרו מדינת היהודים. בספרו האוטופי, אלט-נוילנד, מופיע ערבי בודד, שתפקידו היחיד הוא להוכיח מה יפה יחסם של הציונים לילודים. גאון החוון הציוני, שביקר בארץ רק לימים ספורים, פשוט לא לקח בחשבון שהיא חלק ממצאות מרחבת גדולה — מציאות לאומית, פוליטית וכלכלית שיש לקחתה בכל חשבון.

כל המסלוגת הציונית הלכו באותה דרך. רוב מנהיגינה היו בני מורח אירופה, גיבשו את השקפת-עולמם לפני שרג' למ דרכה בפעם הראשונה על ארמת הארץ. מצעיהם גובשו בוועידות בין קאטוביץ ובאול. הבעיה הערבית נפתרה בסיהם בעזרת כמה מליצות יפות, חסרות תוכן מעשי.

שתי רכבות במסלול אחד

אולם הלהבת הגדולה של התנועה הלאומית, שעברה בסוף המאה האחרונה מארץ לארץ, לא הדליקה רק את ניצוץ הציונות בלב יהודי מורח-אירופה. היא הציתה באותה שעה גם את שלהבת הלאומיות הערבית.

כשם שכל ילד יהודי בחדר למד את תולדות מדינת החשמונאים וזיהה את עצמו עם המכבי הגדול, כך למד כל ילד ערבי בכיתת בית-הספר, ליד מדורת הבדואים ובמסגד הכפר את סיפורי-הפאר של הכאלופות. לעיני רוחו קמו הכאלפים הראשונים, ששלטו על אימפריה עצומה מהודו עד גבולות צרפת, והדמות המלהיבה והזהרת, יוסף צלאח אל-דין, שאיחד את העולם הערבי נגד הצלבנים.

לא היה דרוש אלא ניצוץ קטן מבחוק, כדי שחומר-דלק נפשי זה יתלקח. הערבים, תלמידי האוניברסיטאות האירופיות, שנדבקו בהתלהבות הלאומית, הדליקו את הגפרור. כמו הציונות, התפתחה גם התנועה הלאומית הערבית באיטיות ובהדרגה. אבי הציונות, משה הס, כתב את ספרו רוח וירושלים כתגובה על מהומות דמשק, לפני 102 שנה, שאיחדו בפעם הראשונה את העולם היהודי ועוררו את לאומיותו. אולם אותם המאורעות היו רק חלק מן המהפכה הגדולה שעברה על המרחב, כתוצאה מגיבוש המדינה הערבית הלאומית הראשונה אחרי מאות בשנים.

מחמד עלי, הרפתקן אלבאני, הפך או לשליט מצרים. בנו המאומץ, איבראהים באשא, היה הערבי הלאומי הראשון: הוא כבש את המקומות הקדושים, פרץ לארץ-ישראל, לכד את סוריה והתכונן לשבור סופית את עול התורכים, כאשר הוכשל על-ידי המעצמות. אך היום 27- במאי 1832, יום כניעת מצר עכו לאיבראהים, הוא יום לידתה של התנועה הלאומית הערבית. אותה שעה עצמה ניהל אביו, מחמד עלי, משאומתן עם משה מונטפיורי, גם הוא מאבות הציונות, על החכרת שטחים לשוב יהודים בארץ.

מאוחר רגע היה התהליך מקביל. בשעה שפינסקר כינס את ועידת-קאטוביץ ויסד את חובבי ציון, קמה המחחרת הערבית הראשונה בסוריה וניסה עוראבי באשא לפרוק את עול הזרים במצרים. בימי העליה השניה נולדו ארגוני המחחרת אל-קאחטניה וארגון הערבים הצעירים, שאנשיו נתלו בדמשק יחד עם אנשי גיל"י.

כאשר חדר הגדוד הערבי של זאב וז'בוטינסקי לארץ מ' מערב, חדרו אליה ממורח יחידות השריף חוסיין, בהנהגת סייסאל ועבדאללה, נושאי המרד הערבי.

כמו שתי רכבות, המתקרבות זו לזו במהירות האקספרס על אותם הפסים, מבלי שאיש ריגיש בשואה המתקרבת — כך התקרבו שתי התנועות הלאומיות להתנגשות.

עוראבי באשא

איבראהים באשא

אחמד עלי

תפקיד מחפש גיבור

לכל היה מוכן להופעת האדם שירים את הדגל ויעמיד את עצמו בראש התהליך. המטרות העיקריות היו ברוי-רות. הכוחות המהפכניים היו מוכנים. בעוד שישראל עסקה בתקריות-גבול קטנות ובגאומים נמצאים בעצרת או"ם, חיכה העולם הערבי לצלאח אל-דין החדש.

צעיר ערבי אחד, סגן-אלוף בצבא המצרי שהצטיין בכיס פאלוג'ה וראה מקרוב את התבוסה הגדולה בארץ-ישראל, רשם לפניו כמה פסוקים ששפכו אור מסנוור על צפיה זו: "בישיבי לבדי בחדרי, אני נזכר בסיפור מפורסם של משרר איתלקי גדול, לאויג'י פיראנדלו, בשם שש נפשות מ' חפשות מחבר. דפי ההיסטוריה מלאים גיבורים שיצרו לעצ' מם תפקידים של העזה מפוארת, וששיחקו תפקידים אלה ברגעי הכרעה. באותה מידה מלאים דפי ההיסטוריה בתפי קידים נועזים ומפוארים שלא מצאו אף פעם גיבורים שישיחקו אותם. משום מה, נדמה לי כי בעולם הערבי ישנו תפקיד, הנווד ממקום למקום ומחפש גיבור. איני יודע מדוע נדמה לי כי תפקיד זה, עייף מרוב נדודים... קורא לנו". שם האיש שרשם שורות אלה היה גמאל עבד אל-נאצר.

שבכלל לא ראתה את הבעיה. היא העלתה על דעתה שה' ציונות תבנה בית לאומי בארץ, בלב לבו של העולם הערבי, מבלי שהדבר יגע למישהו אחר. היא סמכה על עזרתם של גורמים זרים: גרמנים, אחרים בריטים, לבסוף אמריקאים. אשליה זו יכלה להאריך ימים בגלל תאונה שקרתה לי רכבת הלאומית הערבית בסוף מלחמת-העולם הראשונה. המעצמות האימפריאליסטיות חילקו את המרחב לחצי תרי סר מדינות, השתדלו לספח בכל אחת מהן רגשות בדלנות, ואף להקים עדות דתיות בדלניות נגד הלאומיות הערבית. הלום השריף ממכה, להקים ממלכה מעדן עד חלב, מרפיה עד מוסול, נגזו. כך הצליחה הציונות, כמו יהושע בן-נון והצלבנים לפניו, לחזור לארץ הודות לסיכסוכים שלא איש שרו לבני הארץ והמרחב להתלכד להתנגדות משותפת.

מדינאי אמיתי, כמו חיים ארלוזורוב, הבין שזהו יתרון חולף, וכי יש לבנות גשר אל התנועה הערבית הלאומית בעוד מועד, לפני שזו תוצק לתוך דפוסים קבועים וסופיים. אולם ארלוזורוב נקטל בראשית דרכו. רסן ההנהגה עבר לידי אנשים כמו בן-גוריון ושרת, שלא עסקו באיסטראטגיה היסטורית, אלא בטאקטיקה הקטנה של יום-יום. כמו בטרנד' יה הקלאסית התקרבו שני העמים אל ההתנגשות הגדולה.

